

Rob Horner, Scott Ross en Brianna Stiller

Sociale veiligheidslessen in PBS

Rob Horner, Scott Ross en Brianna Stiller
Nederlandse bewerking: Monique Baard en Inge Reijnders

Sociale veiligheidslessen in PBS

Preventie van pesten bij kinderen en jongeren

pica

1e druk: april 2013
2e druk: oktober 2013
3e herziene druk: maart 2016

Rob Horner, Scott Ross & Brianna Stiller
Sociale vaardigheidslessen in Positive Behavior Support. Preventie van pesten bij kinderen en jongeren.

Omslag: Fitting Design, Hilversum
Opmaak binnenwerk: Mat-Zet, Soest
Vertaling: Annabeth Heldring, Harich
Nederlandse bewerking: Monique Baard en Inge Reijnders

Oorspronkelijke titel: *Bully Prevention in Positive Behavior Support*

Copyright © 2012: Rob Horner, Scott Ross & Brianna Stiller
Copyright © 2013, 2016 voor de Nederlandse taal: Uitgeverij Pica, Huizen

Het papier waarop dit boek is gedrukt draagt het FSC-keurmerk. Dat betekent dat het papier afkomstig is uit goed beheerde bossen. Uitgeverij Pica zet zich in voor een beter milieu door bij voorkeur FSC-gecertificeerd papier te gebruiken.

Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

ISBN 9789491806780
NUR 840

www.uitgeverijpica.nl

Inhoud

Inleiding	6
<i>Wet sociale veiligheid en de relatie met Pestpreventie PBS.</i>	
Hoofdstuk 1: Sociale veiligheid en de preventie van pesten	9
<i>Toelichting van de gevolgen van sociale onveiligheid door pesten en van het begrip pesten. De huidige aanpak van programma's en pestpreventie in Schoolwide Positive Behavior Support worden naast elkaar gelegd. Tevens wordt de rol van omstanders bij pesten behandeld.</i>	
Hoofdstuk 2: Begrippenkader Pestpreventie PBS en de training van het schoolteam	13
<i>Schoolwide Positive Behavior wordt kort belicht en de training van het schoolteam om de module sociale veiligheid goed te kunnen implementeren en borgen komt hier aan de orde.</i>	
Hoofdstuk 3: De lessen sociale veiligheid van SWPBS	23
<i>De leerlingen instrueren in de juiste toepassing van de stop-loop-praatroutine. Stapsgewijze beschrijving van de lessen, inclusief voorbereiding, benodigde materialen en praktische voorbeelden.</i>	
Hoofdstuk 4: Interventies bij patronen van ongewenst gedrag	58
<i>Het geven van extra begeleiding bij terugkerend probleemgedrag, zowel voor het slachtoffer als de dader.</i>	
Hoofdstuk 5: Follow-up voor het team	63
<i>Op grond van de resultaten van een kleinschalig onderzoek kunnen veranderingen worden aangebracht in de uitvoering van het preventieprogramma.</i>	
Gebruikte en aanbevolen literatuur	66

Inleiding

De aanpak van pesten is belangrijk en actueel. Zó belangrijk, dat de Nederlandse overheid er veel aan gelegen is om scholen van handvatten te voorzien om sociale veiligheid te waarborgen. Zeker bij pesten geldt: voorkomen is beter dan genezen. Per 1 augustus 2015 erkent de Onderwijswet dat sociale veiligheid een voorwaarde is voor leren en opgroeien van leerlingen. Volgens de Wet sociale veiligheid:

is een school veilig als de psychische, sociale en fysieke veiligheid van leerlingen niet door handelingen van andere mensen wordt aangetast. Schoolbesturen worden met deze wet verplicht om zorg te dragen voor de sociale veiligheid op al hun scholen, voor al hun leerlingen en om pesten actief tegen te gaan. Het gaat hierbij om een vergaande inspanningsverplichting voor scholen om zorg te dragen voor de veiligheid van leerlingen en een veilig schoolklimaat op hun scholen. Scholen worden aangesproken op de inspanning die ze plegen om al hun leerlingen een sociaal veilige leeromgeving te bieden en de mate waarin die als toereikend kan worden gezien.

De wet sociale veiligheid regelt drie concrete verplichtingen:

- het voeren van sociaal veiligheidsbeleid;
- het beleggen van de taken: coördineren van het beleid ten aanzien van pesten en fungeren als aanspreekpunt in het kader van pesten bij een persoon;
- de monitoring van de sociale veiligheid van leerlingen, zodanig dat het een actueel en representatief beeld geeft. Hieronder valt ook het welbevinden van leerlingen.

Deze samenvatting is gebaseerd op het wetsvoorstel en de memorie van toelichting zoals ingediend bij de Tweede Kamer op 19 januari 2015.¹

Het voeren van sociaal veiligheidsbeleid

Een definitie van sociale veiligheid is: de bescherming of het zich beschermd voelen tegen gevaar dat veroorzaakt wordt door of dreigt van de kant van menselijk handelen in de openbare ruimte.² Er is sprake van sociale onveiligheid wanneer iemand zich onveilig voelt door handelen van een ander. Er zijn twee vormen van sociale onveiligheid, namelijk: objectieve sociale onveiligheid, waarbij daadwerkelijk sprake is van slachtofferschap als gevolg van handelingen van anderen, en subjectieve sociale onveiligheid. Bij dit laatste zijn er meer zorgen over onveiligheid of voelt iemand zich angstig om slachtoffer te worden.

Je sociaal veilig voelen is een voorwaarde om tot leren te komen en je te kunnen ontwikkelen. Leerlingen gaan naar school om te leren. Daarnaast ontwikkelen zij er sociale competenties en leren zij omgaan met de waarden,

normen en sociale omgangsvormen die essentieel zijn in de samenleving.

Zorgen voor sociale veiligheid is méér dan het tegengaan van onveiligheid. 'Leerlingen hebben ruimte nodig om te mogen ontdekken waar grenzen liggen, om fouten te maken, om te leren verantwoordelijkheid te nemen en daarop te worden aangesproken.'³

In het Actieplan sociale veiligheid op school van de PO-Raad en VO-raad (september 2014) worden aandachtspunten voor een sociaal veilig klimaat op school beschreven. Als voorwaarde voor een veilig klimaat wordt hierin genoemd:

1. Een schoolbrede aanpak waarbij meerdere met elkaar samenhangende interventies, programma's en methoden op individueel, klassikaal en schoolbreed niveau (alle ruimtes en situaties) worden ingezet.
2. Duidelijke normen en waarden: een sfeer waarin harmonie en respect centraal staan. Leerlingen, personeel en ouders zijn zich bewust van de kernwaarden en de daarvan afgeleide normen en regels die in de school gelden.
3. Pedagogisch vakmanschap, wat betekent dat leraren een belangrijke rol spelen bij het creëren van een sociaal veilig klimaat in hun klas, beginnend met groepsvorming.
4. Brede interventies passend bij visie en context. Een school kan aantonen met welke interventie of welk programma zij een sociaal veilige omgeving waarborgt en maakt inzichtelijk dat de aanpak effect heeft.⁴

Volgens de nieuwe Wet sociale veiligheid kan een school niet volstaan met een pestprotocol. Scholen moeten hun veiligheidsbeleid op papier zetten en aantonen dat zij dit beleid ook daadwerkelijk omzetten naar de praktijk. Dit betekent dat 'het plan "leeft" in de school en dat het sturing en ondersteuning biedt aan alle betrokkenen bij het creëren en vergroten van de sociale veiligheid in de school.'⁵

Het beleggen van de taken

Scholen zijn verplicht om de volgende taken bij ten minste één persoon onder te brengen: het coördineren van het sociale veiligheidsbeleid om pesten tegen te gaan en het fungeren als vast aanspreekpunt in de school in het kader van pesten. Wanneer er sprake is van pesten is het belangrijk dat het aanspreekpunt voor ouders en leerlingen laagdrempelig is.

De monitoring van de sociale veiligheid van leerlingen

Om helder te hebben in welke mate er daadwerkelijk sprake is van sociale veiligheid van leerlingen, moeten scholen meetinstrumenten gebruiken; hierdoor kunnen scholen aantonen dat hun aanpak werkt. Het is van belang om een meetinstrument te gebruiken dat een actueel en representatief beeld

geeft van de veiligheidsbeleving van de leerlingen. Deze monitoring moet drie soorten vragen bevatten:

- Vragen naar het vóórkomen van incidenten op school.
- Vragen over de veiligheidsbeleving van leerlingen.
- Vragen over het welbevinden van leerlingen.

Module sociale veiligheid van Schoolwide Positive Behavior Support

Schoolwide Positive Behavior Support (SWPBS) richt zich op het bevorderen van sociale veiligheid en de preventie van probleemgedrag. De module zoals die in deze uitgave beschreven wordt, gaat specifiek over de preventieve lessen voor sociale veiligheid en past binnen het groene universele interventieniveau (basisarrangement) van het schoolbrede systeem Positive Behavior Support.

¹ www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/34130_invoeren_van_de_verplichting.

² nl.wikipedia.org/wiki/Sociale_veiligheid.

⁴ www.schoolveiligheid.nl/po-vo/visie/sociale-veiligheid-2.

⁴ Actieplan sociale veiligheid op school, www.Poraad.nl.

⁵ Idem.

Hoofdstuk 1

Sociale veiligheid en de preventie van pesten

Sociale veiligheid en Pestpreventie in Schoolwide Positive Behavior Support is enerzijds expliciete instructie in de vorm van een driestappenreactie op ongewenst (pest)gedrag, en anderzijds een herziening van het idee van het verschijnsel pesten. De sociale veiligheidslessen binnen SWPBS bieden leerlingen de middelen die nodig zijn om de sociale beloning die verbonden is aan ongewenst (pest)gedrag weg te halen. Daarmee neemt de kans op toekomstig ongewenst gedrag af. Deze preventieve aanpak verkleint niet alleen het aantal incidenten van ongewenst gedrag, maar verhoogt ook het aantal gewenste reacties van slachtoffers van ongewenst gedrag en van omstanders. Daarnaast is het invoeren ervan, doordat het deel uitmaakt van het schoolbrede systeem, veel minder intensief qua middelen dan veel andere aanpakken tegen pesten.

De gevolgen van sociale onveiligheid door pesten

Slachtoffers én daders van pesten lopen risico op gedrags-, emotionele en leerproblemen,¹ en hebben een grotere kans op depressies, angstgevoelens, eenzaamheid, een slecht zelfbeeld en zelfdoding.² Deze kinderen blijken tevens vaker te spijbelen of de school vroegtijdig te verlaten.³ Ook werken ze vaker onder hun niveau, of presteren ze minder op hun werk.⁴ Met name de pesters lopen meer kans op strafrechtelijke veroordelingen en maken meer verkeersovertradingen dan hun leeftijdgenoten. Daarnaast is gebleken dat kinderen die zowel pester als slachtoffer zijn een significant lagere mate van sociale acceptatie en zelfverzekerdheid hebben dan kinderen die alleen pester of alleen slachtoffer zijn.⁵

Huidige aanpak

Vanwege de schadelijke effecten van pesten is er in het onderwijs veel aandacht besteed aan de pesters en de negatieve gevolgen van hun gedrag op school.⁶ Dankzij deze grotere aandacht voor het stoppen van pesten is het aantal ontwikkelde antipestprogramma's snel toegenomen.

Toch zijn er aanwijzingen dat er, ondanks deze aandacht, geen belangrijke vorderingen worden gemaakt op dit gebied. Uit een meta-analyse van pestpreventieprogramma's, uitgevoerd door Merrell, Gueldner, Ross en Isava (2008), bleek dat antipestprogramma's in slechts een derde van alle gevallen duidelijke resultaten lieten zien, waarbij moet worden aangetekend dat die goede uitkomsten vooral werden gevonden in indirecte resultaten, niet op afname van het pesten.